

Today in Ukraine there are many types of families who need social support, maintenance, inspection and social rehabilitation. These are low-income, asocial, incomplete, with disabled children families and families of social risk. Therefore, social pedagogues and social workers should analyze the type of family and take into consideration its problems. The difficulty in the upbringing of children in the family occurs as a result of complex social conditions in the pedagogical process (unemployment, low material security, alcoholism, drug addiction, AIDS, criminalization of society, etc.).

Preparation of the would-be social pedagogues training to work with different types of families must meet the demands of modern society on social and educational activities.

The application of an appropriate social and educational technology will contribute to its effectiveness in the educational process on training students to work with families of different types.

Key words: *innovative socio-educational technology, tasks, social pedagogue, types of families, family education, social-pedagogical service.*

УДК 811:342.1(092)Грушевський

МОВА І НАЦІЯ У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vashyn2010@ukr.net

*“Так, ми стара Київська Русь,
але ми разом з тим український народ,
осібний народ, зі своєю осібною мовою,
історією, письменством і культурою”*
Михайло Грушевський

Анотація. У статті проаналізовано праці М. С. Грушевського на мовознавчу проблематику, пов'язану із суттю, роллю і функціонуванням української мови в суспільстві; окреслено внесок науковця в розвиток української мови, правописного унормування, термінотворення; визначено роль української мови у процесі формування української нації; обґрунтовано потребу гуртування всіх українців на основі соборної української мови.

Ключові слова: *М. С. Грушевський, мова, нація, мовотворчість, українська національна ідея, консолідація, українська державність.*

Актуальність (Introduction). Михайло Сергійович Грушевський – український історик, громадський і державний діяч, патріот українського народу, академік, автор понад 2000 наукових праць. Спадщина Великого Українця є культурним надбанням нашого народу і має важливе значення для духовної і соціальної розбудови України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Дослідження творчості Михайла Грушевського

© В. Д. Шинкарук, 2016

та визначення її впливу на розвиток української науки неодноразово ставало об'єктом вивчення науковців. Наукову спадщину М. С. Грушевського досліджували С. Ш. Аїтов, В. В. Ващенко, В. П. Будз, Я. Р. Дашкевич, Л. О. Зашкільняк, О. О. Ковальчук, В. В. Масненко, О. Могилко, В. А. Потульницький та ін. Проте питання мовотворчості М. С. Грушевського не набуло належного висвітлення в науковій літературі.

Науковий інтерес до мовотворчої діяльності М. Грушевського пов'язаний з усвідомленням важливості української мови, її впливу на процес розбудови української державності.

Мета статті – проаналізувати окремі праці М. С. Грушевського на мовознавчу проблематику, пов'язану із суттю, роллю та функціонуванням мови в суспільстві; окреслити внесок науковця в розвиток української мови, правовиписного унормування, термінотворення.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Ідеї Михайла Грушевського про мовні українські питання висвітлено у таких наукових доробках: «Святе письмо на українській мові», «Мова українська і московська», «Історія України-Руси», «Історія української літератури», «Нова «пря» про українсько-руську книжну мову», «Відвертий лист до п. Флоринського», «До упорядкування українського правопису» та ін. Збірник статей і заміток «Про українську мову й українську справу» та збірка «Про українську мову і українську школу» вийшли окремим виданням, в яких описано історію української мови, історичне значення її для сучасного розвитку української нації, про «колишню освіту і теперішню темноту» як результат суцільних заборон та утисків української мови.

Українською культурою, мовою та літературою захоплювався М.С. Грушевський ще з юних років. У своїй автобіографії він пише: «однак під впливом оповідань батька, що заховав тепле прив'язання до всього українського – мови, пісні, традицій, в мені рано збудилося і усвідомилося національне почуття, піддержуване лектурою, тими рідкими поїздками на Україну, що малювалася тому в авреолі далекої «вітчизни», і контрастом чужоплеменної й чужомовної «чужини» [1]. Для Михайла Сергійовича батько був зразком вчителя, вихователя; він писав про свого батька: «Не будши активним Українцем в теперішнім розумінню, але визначаючись поетичним почуттям, він відчував живо красу українського життя і традиції, і передав се мені» [2]. Мама, Глафіра Захарівна та батько, Сергій Федорович, зуміли виховати «тепле прив'язання до всього українського – мови, пісні, традиції» та пробудити в своїх дітях національне почуття.

У студентські роки, навчаючись на історично-філологічному факультеті Київського Університету св. Володимира, молодий Грушевський зосереджував увагу і мовним проблемам, незважаючи на переслідування царського уряду, що вбачав в українській мові пряму небезпеку для російської централізаторської політики. Згадуючи про ті часи, М.С Грушевський писав: «У душі я був революціонером, рішився іти пробоєм проти всіх заборон і обмежень українського слова й життя, знав, що працюватиму не в російських університетських рямях, а за кордоном, ніяких російських відзнак і лаврів не потребу, але свідомо нагинав себе до всякої всячини – тим більше, коли вона була для мене прикра, противна» [2, с.16]. У М. Грушевського в університеті було чимало друзів-однодумців. На бенкеті з нагоди одержання М.С.Грушевського магістерського диплому О. Я. Кониський промовив: «В уні-

верситетській залі я дивився на портрет Миколи Першого і в моїй душі виникло радісне почуття морального задоволення. От в присутності того, хто так тяжко наложив свою руку на українське слово, закинувши на заслання геніяльного поета України Шевченка, се покаране ім'я промовляється тепер з повагою, як ім'я патрона наукової установи, а університетська колегія вінчає науковим титулом українця, що перейнятий тими самими національними ідеалами, які вперше так виразно виявив Шевченко»[3, с.183-184].

Науковець Л. Винар, досліджуючи творчість М.С. Грушевського, у своїх працях проаналізував погляди Великого Українця щодо української культури і мови та процес їх становлення [4]. На думку дослідника, М.С. Грушевський належить до тих політиків, які сповна пізнали велич і насолоду триумфу і гіркоту поразки, але до кінця залишилися вірними ідеї усього життя — самоствердженню свого народу та соборності українських земель.

Кінець XIX – початок XX – це знаковий період для історії української літературної мови. Переїхавши в 1894 році до Львова, Михайло Грушевський незабаром очолив Львівське наукове товариство імені Тараса Шевченка (НТШ). Активно працюючи в НТШ, Михайло Сергійович не оминав жодної праці, що стосувалася проблем української мови, шляхів розвитку літературної форми мови, правописного унормування, термінотворення. У 1898 році з його ініціативи у Львові було засновано «Літературно-науковий вісник» (ЛНВ). Це літературно-науковий часопис європейського типу „Revue”, який протягом 1898-1906 рр. співредагував разом з І. Франком і В. Гнатюком та видавав під егідою НТШ. У 1901 році за ініціативою М.С. Грушевського було створено „Українсько-руську видавничу спілку”, яка у 1905 році перебрала на себе видання ЛНВ. Журнал під керівництвом М. Грушевського перетворився на справжній рупор українського національно-культурного руху, де проповідувалося українське слово, національна ідея та українська культура. Влада в російській імперії усвідомила серйозність цього видання, тому заборонила у 1901 році ввезення журналу на підросійську Україну.

М.С. Грушевський був патріотом української мови і намагався у своїх працях зосереджувати увагу читачів на важливості вивчення української мови, зокрема у школах та університетах. У передмові до своєї праці «Про українську мову і українську школу» він писав: «В сій книжечці зібрав я статті про українську мову і шкільну науку чи освіту, що друкував у газеті «Село» в роках 1909 і 1910, головне для читачів селян». М. Грушевський чітко висловився про те, що «вчити добре можна тільки такою мовою, котру ученики добре знають і розуміють», «треба доконче вчити дітей рідною мовою, щоб наука йшла добре – значить на Україні треба вчити по школах українською мовою. Інакше український народ не вийде з теперішньої темноти». Крім того, учений висловлює обурення тим, що «російське начальство» робить все для того, аби діти «инородцев» не вчилися в сільських школах рідною мовою; спростовує тенденційні твердження, що, мовляв, «наші селяни самі не хочуть того, щоб їх дітей учили українською мовою, а хочуть мови руської».

Любов до української мови та рідного слова через видавничу діяльність М.С. Грушевського була предметом особливого інтересу таких газет як: «Діло» (Львів), «Рада» (Київ), «Киевские вести», «Слово» (Київ), «Киевлянин», журналів «Українська хата» (Київ), «Україна» (Київ), «Рідний край» (Полтава-Київ), в яких маючи різне ставлення до поглядів М. Грушевського щодо української мови, редакції цих часописів переносили це ставлення на редаговані ним видання. У залежності від цих поглядів, періодичні видання або критикували, або

позитивно оцінювали той курс, яким М. Грушевський провадив своє видавництво у Києві. Аналіз мовотворчості М. Грушевського через його видавничу діяльність має велику інформативну цінність, оскільки саме преса була тим дозволеним засобом, за допомогою якого український рух заявляв про своє існування, український дух зміцнювався, а українська мова збагачувалася.

Учений також розумів необхідність використання відомостей з інших галузей знань для збагачення мовознавчої науки, зокрема української лінгвістики. Він закликав науковців «не спускати уваги з отих загальніших проблем, що мусять бути вихідними й орієнтаційними пунктами в дослідженні спеціальніших питань нашої історії, словесности, економіки, краєзнавства» [5, с. 145].

М. С. Грушевський дуже уважно відносився до аналізу, дослідження, висновків і критикував, наприклад, намагання В.Б. Антоновича і М.П. Драгоманова використовувати фольклор зі збірки народних пісень без належного його аналізу: «Надія подати повну історію нашого народу в його власних піснях була перебільшена... Бажання його укладчиків взяти від них все для історичного толкування – мусять бути признані за перебільшені» [6, с. 102].

Добре розуміючи роль рідної мови в становленні нації, академік М. С. Грушевський відзначав, що певні політичні сили як в Україні, так і за її межами намагалися зробити все, щоб не дати об'єднатись українцям у єдину націю. Нація (лат. *natio* – народ, плем'я) – історично сформована стійка спільність людей, об'єднана економічними, територіальними, мовними та культурно-психологічними зв'язками [7, с. 106]. Відомо, що кожна нація, яка пориває з неволею, отримує значний морально-психологічний імпульс, щоб вийти з матеріальної скрути.

Бути вільною людиною і вільною нацією можна тільки в державі, де немає загрози національній мові, духовності, традиції, культурі, а влада гарантує та розвиває соціальну справедливість [8, с. 12], тому мова у М. Грушевського, першого Президента України, розглядається як культурно-національна сила, а українську ідею він завжди сприймав як єдність політичну й мовну. На рідній мові історично формується нація як спільнота переконаних однодумців, які закладають гарантію патріотичної одностайності.

Головною рушійною силою здобуття українцями своєї держави була потреба в самозбереженні, де мові відводилося вирішальне значення. У статті «Не дозволяти!» М. Грушевський пише: «А українцям та білорусам того не дозволяти. Нехай далі морочаться з незрозумілою мовою руською. Нехай далі тратять марне роки шкільної науки й виходять у життє темними сліпцями, без знання, без освіти. Нехай нидіють у біді й темноті. Думським депутатам про се байдуже».

Академік Грушевський був переконаний, що мова – це генетичний код, ознака національної ідентичності цілого народу, а це завжди несе ідею суверенності, окремішності, незалежності. Мова – це символ свободи, а отже – і державності її народу. У статті «Не дозволяти!» автор, на нашу думку, стверджує, що мова захищає і мусить захищати себе на своїй одвічній землі як свободу своєї нації, оскільки найвищим пріоритетом людини, звичайно, є свобода, а значить – і мова.

Науковий стиль мислення М. С. Грушевського суттєво відрізнявся від попередніх романтичних міфологем не лише іншими теоретико-методологічними підходами, а й новими ціннісними вподобаннями та більшою соціальною спрямованістю взагалі.

Вороги української мови з давніх часів стверджували, що вона мужицька, некультурна, оскільки цією мовою ніхто, крім неписьменних селян, не послуговується. У статті «Мова панська й мужича» М.Грушевський пояснював: «Ті, що не хочуть українського вчення, звичайно міркують так: українська мова мужицька мова, з нею нема нікуди ходу. Панських дітей будуть учити по-панському, а мужицьких дітей по-мужицькому, так панським дітям буде скрізь дорога, а мужицьким дітям – нікуди».

Намагання не випустити мову з-під селянської стріхи мало далекоюсяжну мету – мовно розчленувати український народ, позбавити його природного зв'язку між окремими суспільними верствами. Це, – пише Грушевський, – «прирекло б на темноту народні маси або привело б врешті-решт до існування двох мов: української для народу і (велико) російської для інтелігенції».

Поневолювачі України вважали українську мову «другосортною». М. Грушевський зазначає у статті «Кінець московської орієнтації»: "Від часу, коли Україна зв'язалася з Москвою, і за політичним зв'язком прийшов культурний (то значить, в тодішніх формах – церковний: перехід київської митрополії в залежність від московського патріархату), так українське культурне життя стало підпадати різним катаклізмам від московських мішань, московського контролю, московської цензури. Почалось від контролю патріарха над православними, догматичними поглядами київських богословів, а скінчилось – в редакції геніального московського насильника Петра Великого - заборонаю яких-небудь язикових відмін в українських виданнях, що майже на ціле століття загальмувало всякий друкарський рух, книжну справу і літературну працю на Україні. А коли, нарешті, світська книга якось визволилася з-під букви сеї заборони, українська думка, українське слово – і включно до українського акценту в вимові, мусили пробиватися через сітку всяких заборон, обмежень і підозр, які неймовірно гальмували розвій українського культурного життя і відстрашували обивательську масу від будь-якої причетності до нього".

Стару істину, – чия освіта, того й мова, – добре знали й керувались нею всі вороги українського народу на всіх його розшматованих землях і в усі часи. М. Грушевський писав: «Поки мова не здобуде місця у вищій школі, поки вона не служить органом викладання в університетських та інших навчальних закладах, поки вона не стала знаряддям наукової праці у викладанні і літературі, доти суспільство, народність, що розмовляє цією мовою, почуватиме себе на становищі нижчої, «культурно-неповноцінної нації».

Ігнорування української мови є своєрідною беззбройною морально-психологічною окупацією. Депутати Думи ухвалили, щоб навчання для іногородців у школі провадилось їхніми рідними мовами: польською, латиською, татарською, киргизькою, черкеською, чеченською і навіть – "на сміх" (!) – єврейською. "Але українцям і на сміх не схотіли дозволити" (М. Грушевський). Академік розумів, що без вільного розвитку української мови, її належного функціонування в системі освіти та культури немислимо побудувати незалежну державу.

Противники української мови та незалежності України, щоб протидіяти процесу творення своєї держави українською нацією, експлуатують також поняття "народ України". "Лінгвістична близькість до сусідніх народів – великоруського і польського не раз давала привід навіть заперечувати існування й право на самостійний культурний і політичний розвій українського народу" (М. Грушевський).

Рабська психологія, комплекс меншовартості міцно укоренились у свідомості значної частини українців, оскільки український народ так довго та безсоромно ідеологічно одурманювали. М. Грушевський добре розумів роль української мови в становленні нації, адже в історії України “великий досвід” боротьби влади з нею (укази Петра I, Валуєвський циркуляр, Емський указ та ін.). Певні сили намагалися різними способами зашкодити становленню української мови як державної, тому мовотворча діяльність Михайла Грушевського була дуже важливою та мала значний вплив на вироблення єдиної української літературної мови.

Таким чином, в історії українського національного відродження кінця XIX – початку XX ст. важливе місце належить Михайлові Грушевському, провідному ідеологові української соборності, неперевершеному координаторові науково-культурного життя, який добре розумів визначальну роль української мови в консолідації нації та обґрунтував концепцію українського культурно-духовного відродження української нації, що дала змогу науково підійти до розгляду і вирішення таких важливих національних проблем як формування національної самосвідомості, розвиток української літературної мови, правописного унормування, термінотворення, створення національної школи як основи національно-культурної розбудови України.

Висновки і перспективи (Discussion). Значення вивчення досвіду академічної, наукової, видавничої та культурно-освітньої діяльності М.С. Грушевського визначається вагомою практичною цінністю і наявністю широких можливостей його використання на сучасному етапі національного відродження України. На основі узагальнення праць М. С. Грушевського слід продовжити подальше вивчення мовотворчості академіка та нагальної потреби гуртування всіх українців на основі соборної української мови.

Список використаних джерел

1. Грушевський М.. Автобіографія / М. Грушевський. – Львів, 1906. – 16 с. (наклад 50 примірників). У 1965 році заходами Андрія Григоровича перевидавано цю Автобіографію в Торонто Союзом Українського Студентства Канади, 1965. – 16 с. (наклад 100 примірників).
2. Грушевський М. «Як я був колись белетристом», Під зорями / М. Грушевський. –Київ, 1928. – С. 16.
3. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. – 1932. – Т. I. – С. 183-184.
4. Винар Л. Біографія праць про М. Грушевського / Л. Винар // Український історик. – 1984. – Т.21. – Ч.1-4 (81-84). – С.291-319.
5. Грушевський М. [Рецензія] / М. Грушевський // Україна. – 1924. – Кн. 4. – С. 145-153. – Рец. на кн.: Das Denken der Naturvölker in deutschen Übersetzung herausgegeben und eingeleitet von. W. Jerusalem / L. Lévi-Brühl. – Wien ; Leipzig : W. Braümüller, 1921. – XIII, 352 p. ; Le mentalité primitive / L. Lévy-Bruhl. – Paris : F. Alcan, 1922. – III, 557 p. ; Soziologie des Erkennens / W. Jerusalem // Kölner Vierteljahrshäfte für Sozialwissenschaften. – 1921. – Heft. 3 ; Zum gegenwärtigen Stande der Völkerpsychologie / R. Thurnwald // Kölner Vierteljahrshäfte für Sozialwissenschaften. – 1922. – Heft. 1-2.
6. Грушевський М. П'ятдесят літ «Исторических песен малорусского народа» Антоновича і Драгоманова / М. Грушевський // Україна. – 1924. – Кн. 1-2. – С. 97-109

7. Коломієць М.П., Молодова Л.В. Словник іншомовних слів / М.П. Коломієць, Л.В. Молодова. – К.: Освіта, 1998. – 190 с.

8. Павличко Д. Українська національна ідея: Статті, виступи, інтерв'ю. Документи / Д. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. – 771 с.

References

1. Hrushevskiy M. Avtobiohrafiiia / M. Hrushevskiy. – Lviv, 1906. – 16 s. (naklad 50 prymirnykiv). U 1965 rotsi zakhodamy Andriia Hryhorovycha perevydano tsiu Avtobiohrafiiu v Toronto Soiuzom Ukrainskoho Studentstva Kanady, 1965. – 16 s. (naklad 100 prymirnykiv).

2. Hrushevskiy M. «Yak ya buv kolys beletrystom», Pid zoriamy / M. Hrushevskiy. –Kyiv, 1928. – S. 16.

3. Lototskiy O. Storinky mynuloho / O. Lototskiy. – 1932. – T. I. – S. 183-184.

4. Vynar L. Biohrafiiia prats pro M. Hrushevskoho / L. Vynar // Ukrainskkiy istoryk. – 1984. – T.21. – Ch.1-4 (81-84). – S.291-319.

5. Hrushevskiy M. [Retsenziia] / M. Hrushevskiy // Ukraina. – 1924. – Kn. 4. – S. 145-153. – Rets. na kn.: Das Denken der Naturvölker in deutschen Übersetzung herausgegeben und eingeleitet von. W. Jerusalem / L. Lévi-Brühl. – Wien ; Leipzig : W. Braümüller, 1921. – XIII, 352 p. ; Le mentalité primitive / L. Lévy-Bruhl. – Paris : F. Alcan, 1922. – III, 557 p. ; Soziologie des Erkennens / W. Jerusalem // Kölner Vierteljahrshefte für Sozialwissenschaften. – 1921. – Heft. 3 ; Zum gegenwärtigen Stande der Völkerpsychologie / R. Thurnwald // Kölner Vierteljahrshefte für Sozialwissenschaften. – 1922. – Heft. 1-2.

6. Hrushevskiy M. Piatdesiat lit «Ystorycheskykh pesen maloruskoho naroda» Antonovycha i Drahomanova / M. Hrushevskiy // Ukraina. – 1924. – Kn. 1-2. – S. 97-109

7. Kolomiiets M.P., Molodova L.V. Slovnyk inshomovnykh sliv / M.P. Kolomiiets, L.V. Molodova. – K.: Osvita, 1998. – 190 s.

8. Pavlychko D. Ukrainska natsionalna ideia: Statti, vystupy, intervii. Dokumenty / D. Pavlychko. – K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy", 2004. – 771 s.

ЯЗЫК И НАЦИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ МИХАИЛА ГРУШЕВСКОГО

В.Д.Шынкарук

Аннотация. В статье проанализированы труды М. С. Грушевского на языковедческую проблематику, связанную с ролью и функционированием украинского языка в обществе; очерчен взнос ученого в развитие украинского языка, нормирования правописания, определена роль украинского языка в процессе формирования украинской нации; обоснована потребность силы всех украинцев на основе соборного украинского языка.

Ключевые слова: М. С. Грушевский, язык, нация, украинская национальная идея, консолидация, украинская государственность.

LANGUAGE AND NATION IN THE WORKS OF MYKHAILO HRUSHEVSKY

V. D. Shynkaruk

Abstract. The works of M. Hrushevsky on linguistic issues connected with the essence, role and functioning of the Ukrainian language in society have been analyzed; the contribution of the scientist into development of the Ukrainian language, spelling normalization, terminology has been outlined, the role of the Ukrainian language in the process of the Ukrainian nation formation has been de-

fined; the necessity of all Ukrainians uniting on the basis of the united Ukrainian language has been founded in the article.

The ideas of Mykhailo Hrushevsky on the Ukrainian language issues have been elucidated in the following scientific works: "Holy Writing in Ukrainian", "Ukrainian and Moscow Language", "History of Ukraine-Rus", "History of Ukrainian literature", "New "pria" about the Ukrainian-Russian literary language", "Frank letter to Floryns'kyi", "To the normalization of Ukrainian orthography". A collection of articles and notes "About the Ukrainian language and Ukrainian case" and the collection "About the Ukrainian language and Ukrainian school" was edited as the separate edition, which described the history of the Ukrainian language, its historical importance for the modern development of the Ukrainian nation, the "former education and current ignorance" as the result of continuous restrictions and oppression of the Ukrainian language.

Publishing activity of M. Hrushevsky was the subject of such newspapers' special interest as: "Dilo" (Lviv), "Rada" (Kyiv), "Kyiv news", "Slovo" (Kyiv), "the Kyivite", magazines "Ukrainian hata" (Kyiv), "Ukraine" (Kyiv), "Ridnyi krai" (Poltava-Kyiv), having had different relations to the views of M. Hrushevsky on the Ukrainian language, the editorials of these journals transformed this attitude on edited publication. Depending on these views, periodicals were either criticized, or praised that way, M. Hrushevsky introduced his publishing activity in Kyiv. The analysis of M. Hrushevsky publishing activity has great informative value because of the fact that the press was allowed means by which the Ukrainian movement had announced its existence, the Ukrainian spirit was strengthened, and the Ukrainian language was enriched.

Having been aware of the role of native language incipience, the academician M. Hrushevsky noted that certain political movers both in Ukraine and abroad tried to do everything not to give the Ukrainians to unite into one nation.

The language of M. Hrushevsky, the first President of Ukraine, is considered as a cultural and national force, and the Ukrainian idea he always perceived as a political and linguistic unity. The nation is historically formed through the native language as a community of committed supporters who provide a guarantee of patriotic unanimity.

Academician M. Hrushevsky was convinced that the language is a genetic code, feature of national identity of an entire nation, and it always brought the idea of sovereignty, separateness, independence. Language is a symbol of freedom and thus statehood for its people. In the article "Not allowed!" the author, in our opinion, claimed that the language protected and had to protect itself in its native land as the freedom of their nation as top priority of any human being, of course, is freedom and, consequently, the language.

The slave mentality, inferiority complex was strongly ingrained in the minds of a dominant part of the Ukrainians, because the Ukrainian people have been unabashedly ideologically hocused for so long time. M. Hrushevsky understood quite well the role of the Ukrainian language in nation formation, because in the history of Ukraine the "extensive experience" of fighting with it (the edicts of Peter I, the Valuev circular, Ems'kyi edicts, etc.). Certain movers were trying in various ways to harm the development of the Ukrainian language as the state language; therefore, language formation activity of Mykhailo Hrushevsky was very important and had a significant influence on the formulation of a unified Ukrainian literary language.

In the history of the Ukrainian national revival of the late nineteenth – early twentieth century an important place belongs to Mikhailo Hrushevsky, a leading

ideologist of the Ukrainian unity, the great coordinator of the scientific and cultural life, who was well aware of the decisive role of the Ukrainian language in the nation consolidation and justified the concept of the Ukrainian cultural and spiritual revival of the Ukrainian nation, which gave the possibility to approach scientifically to the consideration and dealing with such important national issues as the formation of national consciousness, the development of the Ukrainian literary language, spelling normalization, terminology, the establishment of national school as the basis for national and cultural development of Ukraine.

The value of studying the experience of academic, scientific, publishing, cultural and educational activities of M.S. Hrushevsky is determined by important practical value and wide possibilities of its use at the current stage of national revival of Ukraine. On the basis of M.S. Hrushevsky's works generalization there should be further research of academician's language formation and the need to unite all Ukrainians on the basis of the united Ukrainian language.

Keywords: *M. S. Hrushevsky, language, nation, language works, Ukrainian national idea, consolidation, Ukrainian statehood.*

УДК 159.947.23-053

КОНСТРУЮВАННЯ КЛАСТЕРУ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ БІЗНЕС ЛІДЕРА: ЗАРУБІЖНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Л. В. ШИНКАРУК, член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту ім. професора Й.С. Завадського, **Національний університет біоресурсів і природокористування України**
E-mail: lidia_shyn@ukr.net

Анотація. У статті здійснено аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених щодо відбору особистісних якостей, формуючи які можна забезпечити випускникам вищих навчальних закладів домінування в інтерперсональних стосунках на основі успішного здійснення групового завдання у сфері бізнесу. Акцентується, що якість – це здатність суб'єкта поводитись подібним чином у широкому діапазоні ситуацій (Р.Кеттел). Зроблено наголос на розмежуванні суто менеджерських і власне лідерських якостей. Також показана специфіка лідерства в економічній і бізнесовій діяльності та агропродовольчій сфері.

Ключові слова: *лідер, бізнес лідерство, особистісні якості, лідерські якості, домінування, послідовники, формування лідерських якостей.*

Актуальність (Introduction). У період глобалізації, інтеграції та кооперації зусиль у веденні бізнесу, масштабному розподілі праці за регіонами, загостренні боротьби за вичерпні ресурси, енергоносії, зростанні терористичних загроз та ескалації міжнаціональних конфліктів, що супроводжуються гібридними війнами, розрухою, економічним занепадом і навіть голодом, все більшого значення в господарсько-економічних відносинах набуватимуть організатори членів трудових колективів, керівники, управлінці, які здатні згуртувати нав-

© Л. В. Шинкарук, 2016